

Et bidrag til Indre Missions ældste historie

Af professor, dr. theol. **P. G. Lindhardt**, Aarhus

De her fremlagte papirer¹⁾ angår et meget begrænset, men meget vigtigt afsnit af den første *Indre Missions* tidligste historie. Fra 17. sept. 1853 til 13. sept. 1861 var Indre Mission et demokratisk lægmandsforetagende, ganske i junigrundlovens ånd og i samklang med tidens voldsomme sociale brydninger, og den lille sjællandske forenings første kraft og betydeligste personlighed var landsbysmeden *Jens Larsen* fra Kirke Værløse. Det var så at sige for at sætte ham istand til at foretage sine missionsrejser, at foreningen blev stiftet²⁾ — for at „vække liv hos dem som sove i Synden“, men gøre det på kirkens grund og i samvirke med præsteembedet. Blandt de mange slags vækkelsesretninger, som i 1850erne gennemkrydsede landet for at hverve proselytter, tilhørte *Jens Larsen* og hans venner i første omgang, hvad man dengang kaldte de „kirketroende“.

¹⁾ De findes i *Rigsarkivet*, Cultusministeriets I. Departement, nr. H. 240, 1856.

²⁾ Hovedkilderne (trykte) til Indre Missions ældste historie og dens stiftelse er: Den indre Missions Tidende (IMT), et religiøst Maaned-Blad, udgivet af *Jens Larsen*, redigeret af *Peder Sørensen* (væver i Ordrup, Tøstrup sogn), 1/1-54ff. Indbydelsesskrift til en Missionsforening for hele Norden, af *Niels Johansen* (gartner i Kirke Værløse), 1853, og sammes tidsskrift: Brevbærer mellem Kristne, 1/4-55ff. Det rummer meget værdifulde oplysninger og overgår som kilde langt den mere officielle IMT. *Peder Sørensens* selvbiografi: Nød og Hjælp, 1860, 107ff. giver også adskilligt af interesse.

I datiden var dette ensbetydende med grundtvigianere, og foreningen var da også i de første år støttet af adskillige grundtvigske præster og kunde regne med bevågenhed i bevægelsens organ: Dansk Kirke-Tidende; fra grundtvigske folk kom også de første økonomiske bidrag³⁾. Jens Larsen, som aldrig forsømte en lejlighed til at fremlægge sin trosbekendelse⁴⁾, førte en udpræget grundtvigsk forkyndelse i datidens betydning af ordet, og det er i virkeligheden også typisk, at ønsket om at få ham ordineret til præst opstod under grundtvigsk påvirkning. Forstået ud fra en senere tids grundtvigianisme kan dette forekomme urimeligt, men dengang faldt det særdeles selvfølgeligt. Grundtvig havde allerede i 1820'erne under sin kamp mod den herskende rationalisme udtalt sig eftertrykkeligt for ordinationens afgørende kirkelige betydning og om værdien af at have retteligt ordinerede bisper (og dermed præster), og han havde i den forbindelse henvist til den engelske kirke som den, der kunde etablere den rette ordination⁵⁾. Denne tankegang havde han vel igen for en stor del forladt — bl. a. under det personlige indtryk af umuligheden af at komme i kontakt med engelske højkirkemænd⁶⁾, men endnu havde han dog ikke for alvor vendt sig mod bispeordinationens store betydning⁷⁾,

³⁾ se f. x. IMT nr. 5, maj 55, p. 40. Blandt de første personlige bidragydere nævnes Magister (J. C.) Lindberg, Student (C. J.) Brandt og Handskemager N. F. Larsen — et de mest fremtrædende medlemmer af menigheden i Vartov.

⁴⁾ f. x. IMT nr. 1, jan. 54, p. 3, nr. 5, maj 54, p. 35f., jfr. hans lille skrift: Et Par Ord til mine Trosvenner i Danmark, 1853, 11ff. og ikke mindst: Guds Ord og Kirken, 1854, jfr. IMT nr. 2, febr. 56, p. 17ff. Om Jens Larsens arbejde, før han kom i forbindelse med folkene fra Ordrup og før dannelsen af missionsforeningen, se især: Et Ord til mine Trosvenner, 3ff, og Dansk Missionsblad nr. 1, jan. 52, p. 5 og nr. 1, jan. 54, p. 3, hvor man bl. a. får indtryk af i hvor høj grad indre missionssagen lå J. C. Lindberg på hjerte.

⁵⁾ Se J. P. Bang: Grundtvig og England, 1932, 21ff. P. G. Lindhardt: Grundtvig. An Introduction, 1951, 50ff.

⁶⁾ Bang, 119ff. Lindhardt, 64ff.

⁷⁾ Dette skete først efter 1855, da Grundtvig skrev Den kristelige Børnelserdom (forøvrigt for en stor del som svar på Kierkegaards angreb på kirken), se f. x. Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Udvalgte Skrifter (ved Holger Begtrup) IX, 1909, 402ff. Endnu i 1867 spøjte den forestilling i grundtvigske hoveder, at man burde lade en dansk biskop ordinere i England, se Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger I, 1923, 204.

og hans oprindelige anskuelser var helt og holdent gået i de grundtvigske præster af den ældre generation. Enkelte som *L. D. Hass* (se videre p. 22) havde netop på denne tid søgt at blive ordineret om i England⁸⁾, og da Martensen i forsommeren 1854 skulde bispevie, henvendte to ansete grundtvigske præster sig til ham og bad ham lade sig ordinere under svensk medvirken — for derved at få genindført den rette bispevielse i Danmark og det formentlige brud fra 1537 helet⁹⁾.

Indre Missions første tid — og i grunden langt op i dens historie som *kirkelig* forening — kendetegnes af en række *kriser*, som med visse mellemrum kommer til udbrud. Den første, som blev akut omkring nytår 1855—56, hænger på det nøjeste sammen med striden indenfor foreningen om Jens Larsens ordination. Sikkert opstod ønsket først hos ham selv, men det var de grundtvigske præster, især *Peter Rørdam* i Mern¹⁰⁾, som indgav ham en overdreven tro på muligheden af at føre det igennem hos myndighederne. Store dele af de vakte kredse på Sjælland (og Bornholm) sluttede sig til ønsket; det var ikke urimeligt: Jens Larsen gjorde på sine utroligt flittige missionsrejser hurtigt den erfaring, at folk krævede ham til regnskab for hans autoritet: Hvem har sendt dig? Er du ordineret? Tager præsterne sig noget af det? Hvad er hensigten med et sådant samfund? — det var de stadig spørgsmål¹¹⁾; og desuden havde han overalt kamp med sektererne, især baptister og mormoner, og navnlig de sidste kunde fremvise meget imponerende skrivelser, som dokumenterede, at *de* var lovligt kaldet og indviet til deres gerning¹²⁾. Det kunde Jens Larsen ikke hamle op med, og det pinte ham. Men som god grundtvigianer måtte det naturligvis også være ham et dybt savn, at han vel kunde prædike, men ikke „meddele Betingelserne for det ånde-

⁸⁾ Dansk Kirke-Tidende, 16/5 52, 333f., 13/6 52, 385ff., jfr. Hass' redegørelse på Indre Missions forårsmøde, 16/3 55, for sine forbindelser med den episkopale kirke i Skotland, som man håbede ville ordinere Jens Larsen, hvis forsoget i Danmark slog fejl, se Brevbøger nr. 2, påske 55, p. 15.

⁹⁾ H. L. Martensen: Af mit Levned III, 1883, 6ff.

¹⁰⁾ IMT nr. 2 febr. 54, p. 15, jfr. p. 13, Brevbøger nr. 3, 16/5 55, p. 23.

¹¹⁾ IMT. nr. 2, febr. 54, p. 15f.

¹²⁾ sst. nr. 11, nov. 55, p. 84.

lige Liv ved Sakramenternes Forvaltning“ (jfr. p. 12), og dertil svarede det, at de vakte, han fik kontakt med, følte det som en meningsløshed, at ikke han, hvem de skyldte deres vækkelse, og som de havde tillid til, kunde give dem sakramenterne og derved sikre dem det, som i disse år mere end noget andet lå dem på sinde (og hvori de styrkedes eftertrykkeligt af datidens grundtvigske forkyndelse): at kunne holde altergang i en kreds af sande troende og oprigtige kristne med udelukkelse af alle ugudelige og vantro, som vanemæssigt indfandt sig til den offentlige altergang¹³). Allerede før Kierkegaards angreb 1854—55 satte ind mod folkekirkens præster, var vækkelsen, til dels under indflydelse fra sekterne og deres rigoristiske hellighedskrav, inde på, at præster, som tog vantro til alters, var levebrøds mænd uden kristelig alvor. En bonde som *Peder Pedersen* i *Uggerløse-Nyrup*, *Indre Missions* formand 1853—58, havde sikret sig tilladelse til, at præsten tog ham og hans vennekreds til separat altergang i hans hjem¹⁴), og umiddelbart før *Indre Missions* stiftelse havde en lille husmandskreds på *Midtsjælland* (*Ondløse*) opnået en tilsvarende begunstigelse¹⁵).

¹³) jfr. *Brevbærer*, nr. 17—18, dec. 55, p. 190f., hvor ægteparret *Kristen* og *Karen Jensen* fra *Arnakke* pr. *Holbæk* (18/11 55) beretter til *Jens Larsen* om efterårsaltergangen: „Vi har i Dag været til Herrens Nadverbord og er bleven bespiist med hans hellige Legeme og Blod, med det var dog saa sørgeligt for mig, at see den store vantro Skare at handle saa ligegyldigt med Herrens helligste og dyrebareste Gaver, og jeg sukkede dybt og bad inderlig til Herren at han vilde aabne en Vej for os at vi kunde nyde det i Samfund med hverandre“. Jfr. en af de af *Jens Larsen* 1857 udgivne: *Sange til Brug ved Halvaarsmoderne* (nr. 3 vers 3): „Ja det er tungt at se/ hvor Herrens Daab og Nadvere/ som kun hans Kirkeflok tilhøre/ misbruges af Vantroende./ Guds Kirkes Naademidler slænges/ letsindigt for hans Fjender hen/ derfor Guds Børn af Sorgen trænges/ og vente paa Adskillelsen“. Disse to citater giver præcist de vantes holdning.

¹⁴) *Brevbærer* nr. 20, 1857, 213ff. Da den gamle sognepræst fik kapellan, og denne ikke vilde fortsætte, fik man pastor *Spuhr* fra *Holbæk* til at komme i hans sted; men dette var under daværende sognebåndsløsningslov ikke tilladt, og på kapellans klage forbød *Martensen* det. *P. Pedersen* dannede så en regulær frimenighed og blev „ordineret“ til dens præst (sst. nr. 3, 1858, p. 35f., og nr. 5, s. å. p. 58f.).

¹⁵) *Kongelige Rescripter og Resolutioner, Love og Expeditioner Geistligheden i Danmark vedkommende*, udg. af *C. F. Schwartzkopf*, IV, 1858, p. 11f. (16/1 52). jfr. *Peter Rørdam*. Blade af hans *Levnedsbog* og *Brevvexling II*, 1892, 216.

Allerede på Indre Missions forårsmøde, 16. marts 54, blev mulighederne for Jens Larsens ordination drøftet med stor grundighed; der var mange, som talte for, bl. a. præster som *J. C. Lindberg*, men den betydeligste modstand kom fra redaktøren, *Peder Sørensen*, og fra en af de vaktet tillidsmænd blandt præsterne, *C. F. Rønne* i Høve¹⁶). Sagen diskuteredes heftigt det næste år, og den blandedes op med to andre sager, som bidrog til at fremme splittelsen og hidføre den første krises kulmination: 1) en fløj, ledet af den grundtvigske bager, *C. Knudsen* i Taarnborg, formand for Foreningen for kirkelig frihed (i Sorø amt), der søgte at gøre IMT til organ for grundtvigsk kirkepolitik¹⁷); men derimod protesterede redaktøren, som vilde holde en rent opbyggelig linie¹⁸). Resultatet var, at han blev voldsomt kritiseret af nogle politisk og religiøst radikale vakte fra det grundtvigske Sydvestsjælland¹⁹), og selv om det lykkedes ham at besværges stormen,

¹⁶) IMT nr. 5, maj 54, p. 33f., nr. 4, apr. 55, p. 25ff., nr. 4, apr. 54, p. 29f., og nr. 8, aug. 55, p. 57ff., jfr. Nød og Hjælp, 111f. Den sydvestsjællandske vækkelsesleder, *Peder Larsen Møller*, gik imod (IMT nr. 4, apr. 54, p. 27f., og nr. 12, dec. 55, p. 94ff.) udfra det almindelige præstedømmes princip, mens *Jens Dyrholm*, foreningens anden missionær, som ivrig grundtvigianer sluttede sig til ønsket om ordination (sst. nr. 4, apr. 54, p. 28f., og nr. 11, nov. 55, p. 85ff.).

¹⁷) Nød og Hjælp, 113ff., jfr. IMT. nr. 8, aug. 54, p. 62ff., nr. 9, sept. 54, p. 69ff., nr. 10, okt. 54, p. 74ff., nr. 11, nov. 54, p. 81ff., nr. 12, dec. 54, p. 89ff., og nr. 3, marts 55, p. 17f. Da IMT blev lukket for Knudsens artikler, begyndte han et eget blad, *Vore Ordførere*, hvori han, som *Niels Johansen* (Brevbærer, nr. 10, 31/5 56, p. 115) bemærkede, „aftrykker vore Geistliges tidligere Kraftyttringer, for at se, om de nu, da vi have Religionsfrihed, ville staae ved deres Ord“ — nemlig om at træde ud af folkekirken.

¹⁸) IMT nr. 12, dec. 54, p. 96, jfr. nr. 2, febr. 55, p. 15f., og nr. 3, marts 55, p. 24.

¹⁹) IMT nr. 1, jan. 55, p. 3ff.: „at det er stridende mod Missionssagen at prøve hvad saadanne Mænd som *Luther*, *Rudelbach*, *Grundtvig*, *Fenger* og *Flere* have talt og skrevet om vore forviklede Kirkeforhold, deri kunne vi ikke være enige med Redaktøren“, thi så „fraskrive vi os jo som Lægfolk al ret til at have nogen Mening; derved gjøre vi os selv umyndige og paa den Maade maa vi jo paa pavelig Maneer erkjende Geistligheden for at være Kirken og os at være Geistlighedens Trælle ... Naar vi ikke skal hykle, men staa som ærlige Folk, saa kan vi ikke slutte os til andre Præster end dem vi dele Tro med. Guds Kirkes Selvstændighed, Syn derfor, Raad og Vejledning med Hensyn til Ordningen er dog af større Vigtighed end de øvrige Smaafortællinger som Bladet ellers indeholder“. En udtalelse som denne viser klart den syd(vest)sjællandske vækkelses grundtvigske ka-

rokkedes hans stilling alvorligt. Men 2) indtrådte der 1854 på Fyen en tydelig adskillelse indenfor den gamle gudelige vækkelse i en grundtvigsk og en pietistisk fløj; de „kirketroende“ eller „symboltroende“ kom til at stå meget skarpt overfor de „lutherske“, d. v. s. pietistiske, og „bibeltroende“. Også denne strid kom klart til orde i IMT, og da redaktøren igen her indtog det ikke-grundtvigske standpunkt og vistnok begunstigede antigrundtvigske artikler i bladet, blev dette anledning til ny klage over ham²⁰⁾.

På forårsmødet i Kbhvn., 16. marts 55, blev ordinationssagen igen indgående behandlet²¹⁾. Redaktor og formand kom i heftig strid²²⁾, men fra den tid begyndte Jens Larsen at skaffe sig attester fra præsterne (se nedenfor p. 22ff) og at samle underskrifter på den adresse, der skulde støtte hans ansøgning²³⁾. Dette arbejde må nødvendigvis have været en stor del af 1855, og imens fik virkningerne af Kierkegaards angreb tid til at gøre sig gældende. På Sydvestsjælland slog hans Øjeblikke „ned som Lyn“ og førte endnu i 1855 en af vækkelsens mest agtede folk, *Lars Pedersen Møller* i Skorpinge (1857—58 bestyrelsesmedlem i Indre Mission), til at blive præst og forstander for en fri kreds²⁴⁾, og i Jens Lar-

---

rakter, mens man nord for en linie Korsør-Køge ikke træffer sådanne udtalelser på dette tidspunkt. Som vi skal se (p. 20f) svarer dette til en social delingslinje. Det var formentlig de samme sydvestsjællandske kredse, som i 1854 truede med at gå ud af folkekirken, hvis Grundtvig eller andre kristelige præster afskedigedes for politisk opposition mod regeringen Ørsted, jfr. Peter Rørdam II, 279, 286.

20) IMT nr. 1, jan. 55, p. 7, og nr. 8, aug. 55, p. 49ff., jfr. Anders Nørgaard: *Vejstrup Valgmenighed og dens Forhistorie*, 1925, 89.

21) IMT nr. 4, apr. 55, p. 25ff. Brevbærer nr. 2, påske 1855, p. 15.

22) IMT nr. 4, apr. 55, p. 27. Peder Sørensen: „Det er aldrig saa vanskelig for et Menneske at bekomme den hellige Nadvere som at blive forberedt paa at nyde den værdig“. Jfr. sst. juni 55, p. 41ff. P. Pedersen: „Saa ere og en Deel besværede ved at nyde Nadveren i Forening med Kristi Korsens Fjender“, og derfor må Jens Larsen ordineres, så „han paa sine Reiser iblandt Folket ikke alene kunde tale til Dem om Herrens hellige Sakramenter, men ogsaa kunne uddele dem til de Naadehungrige og vansmægtende Sjæle“. Dette lange og bitre „Inserat“ maatte P. Sørensen (der var P. Pedersens svoger) „afskrive Ord til anden inden jeg kunde sende det som Manuskript i Trykken“, *Nød og Hjælp*, 112. De to svogres udtalelser giver et klart billede af motiveringerne for det standpunkt, de tog i ordinationssagen.

23) IMT nr. 6, juni 55, p. 44. Jens Larsen rådførte sig med Grundtvig og Lindberg, som var positive. Om hans henvendelse til Martensen, se p. 24.

24) Brevbærer nr. 16, 1. sønd. i adv. 55, p. 168, jfr. nr. 15, 1856, p. 193.

sens tone kan man også spore den kierkegaardske ånd, når han f. ex. i efteråret 1855 retter et voldsomt angreb på præsternes modstand mod at få ham ordineret og spørger, hvad der i grunden — udover embedslønnen — holder dem tilbage i folkekirken²⁵).

Samtidig kom den første krise til udløsning: modstanderne af det grundtvigske ordinationsparti trængtes helt tilbage; redaktøren fjernedes ved et af disse pludselige kup, som er så karakteristiske for Indre Missions første historie²⁶), og med bortsprængningen af den pietistiske fløj lå vejen åben for en samling om ordinationsansøgningen; muligt har man også ved indsendelsen af den — i februar 1856 — ment, at selve vækkelsens radikalisering efter Kierkegaards opræden vilde lægge pres på myndighederne.

Fra nytår 1856 overtog Jens Larsen selv IMT og redigerede den i klart grundtvigsk ånd! han afslog endog at optage en artikel af pastor C. F. Rønne, fordi den gik imod hans ordination²⁷). Det var det første åbne sammenstød mellem de to.

De aktstykker, som belyser ordinationssagen, er følgende:

²⁵) IMT nr. 11, nov. 55, 81ff. Niels Johansen (Brevbærer nr. 1—2, 1856, p. 28) mente dog, at Jens Larsen selv var i tvivl i lang tid, før han bestemte sig til at indsende ansøgningen.

²⁶) IMT nr. 12, dec. 55, p. 96, jfr. P. Sørensens nye tidsskrift *Sendebuddet* nr. 1, 1856, p. 5ff. Formentlig er P. Sørensens afskedigelse blevet drøftet og måske vedtaget på efterårsmødet, 28/11 55 i Gandløse; den meddeltes P. Sørensen i et brev fra Jens Larsen, 8/12 55, med den begrundelse, at han (J. L.) ikke „var tjent med at lønne mig for et Arbejde, der stred mod hans Formaal“ (*Sendebuddet*, a. s.), men spørgsmålet om den nye kurs er også blevet grundigt drøftet ved mødet på Holsteinsminde, 17/12 55 (for Foreningen for kirkelig frihed), hvor Jens Larsen og C. F. Rønne tørnede sammen, se *Brevbærer* nr. 17—18, 1855, p. 189, og nr. 1—2, 1856, p. 7ff., jfr. IMT, nr. 1, jan. 56, p. 16. Modsætningen mellem P. Sørensen og Jens Larsen var til dels personlig; det fremgår af P. S.s omtale af sagen (*Nød og Hjælp*, 111), men den fandt naturligvis også teologisk udtryk. P. S. klagede over, at J. L. næsten udelukkende talte om dab og nadver som de eneste veje, ad hvilke Kristus kan søges og findes: „Derimod savnede jeg stædse i J. Larsens Strykker Læren om det rette Korsens Samfund med Frelseren, om den levende Troes Kampe og haarde Træfninger mod Saligheds-Fjenderne, om Saliggjorelsens rette Forarbejdelse igjennem Frygt og Bæven og om Freden og Trøsten i det Korsens Blod, som flød paa Golgatha“. En sådan udtalelse er aldeles typisk for modsætningen mellem den „kirketroende“ og den „bibeltroende“ vækkelse, den grundtvigske og den pietistiske, i de første år af 1850'erne, jfr. P. G. Lindhardt: *Præsten Dines Pontoppidan*, 1948, 40ff. 45ff.

²⁷) IMT nr. 1, jan. 56, p. 16, åbenbart en eftervirkning af Holsteinsmindemødet.

Til Kongen

Kirkeværlose, d. 1ste Februar 1856.
Indenrigs-Missionær Jens Larsen af
Kirkeværlose ansøger allerunderdan-
nigst om, at den præstelige Ordina-
tion maa blive ham meddelt af en
Biskop i den danske Folkekirke.

Da Herren i sin Naade vakte
mig til en levende Erkjendelse, og
aabnede mit Øje for den store
Brøst i den danske Folkekirke,
følte jeg mig tilskyndet, ja dre-
vet af Guds Aand til at aflægge

Vidnesbyrdet om den Naade, som var mig vederfaren, og opmun-
tre mine Nærmeste til at søge Herren og lade sig finde af ham,
og jeg tilskyndtes til at advare og formane imod forskellige vild-
farende Aander, som rundt omkring bringe Forvirring, hvor de
udsaae Kjætteriets fordærlige Sæd. Da jeg erfarede, at Herren
virkede med mig, da jeg saae, at Folk trindt om i Landet gjerne
samledes for at høre det Guds Ord, jeg forkyndte, og jeg modtog
flere og flere Opfordringer til at komme saa mange Steder, at jeg
ikke kunde opfylde saadanne Kaldelser under Fortsættelse af mit
borgerlige Kald som Landsbysmed, maatte jeg opgive det sidste
for at følge de første, og jeg blev ved troende Venners Deeltagelse
sat istand til at følge det Kald at forkynde Livets Ord for dem,
som vare aandeligt døde.

Jeg har nu saaledes i 2½ Aar vandret om og forkyndt Evange-
liet paa mange Steder i Landet og til Velsignelse for Mange, men
paa disse Vandringer har jeg ofte følt, og Mange har følt det med
mig, at der var et Savn, det nemlig, at jeg vel kunne forkynde
Livets Ord, men savnede Fuldmagten til at meddele Betingelserne
for det aandelige Liv ved Sakramenternes Forvaltning, og følt blev
Savnet ret levende, naar jeg traf Syge og Svage blandt Fattig-Folk,
som, naar deres Hjerte var bevæget ved Ordets Hørelse, ikke
kunde blive styrkede ved Deelagtiggjørelse i den hellige Nadver.

Under Følelse af dette Savn vendte min Tanke sig til at søge
at blive ordineret, og skjøndt det vel en Tid forekom mig selv
som noget uopnaeligt, har jeg dog ikke kunnet opgive denne
Tanke, som langtfra at blive svagere, er blevet styrket ved mine
gjentagne Erfaringer om, at det samme Ønske ogsaa næres stærkt

af Mange, som ved min Prædiken ere blevne vakte til Erkjendelse af deres Synder og Tro paa Naaden i Christo, og jeg vover derfor allerunderdanigst at bede Deres Maiestæt om, at det allernaadigst maatte tillades mig at modtage den præstelige Ordination af en Biskop i Folkekirken, som maatte være villig til at meddele mig den.

Da det ikke er uden Exempel, at Ordinationen i Danmark er bleven meddelt Lægfolk, som ikke have studeret eller taget Examen ved noget Universitet, nemlig Missionærer, som under Kong Frederik den Sjette bleve sendte herfra til Guinea, og det er mig bekjendt, at flere Præster i Landet finde det naturligt, ja ønskeligt, at jeg blev ordineret, som hoslagte Attester fra Præsterne Doct. phl. F. Hammerik i Kjøbenhavn, P. Rørdam i Lyngbye og L. D. Hass i Hals, som jeg aller underdanigst forelægger, udviser,

Saa haaber jeg allerunderdanigst, at Deres Maiestæt aller naadigst ville høre min Bøn, hvorved ikke allene mit Ønske vilde blive opfyldt, men, som det af hoslagte Erklæringer vil sees, Mange blive tilfredsstillede; thi skjøndt jeg vel seer en Udvei, som er aabnet mig til at modtage Ordinationen af den skotske biskoppelige Kirke, vilde dog saa vel jeg, som de Troende i den danske Folkekirke ikke kunde ønske, at dette skulle skee uden en saa paatrængende Nødvendighed var tilstæde, og jeg befrygter selv, at hvis jeg modtog Ordinationen derfra og dermed en kirkelig gyldig Fuldmagt til at forvalte Sakramenterne, vilde denne Omstændighed muligt kunde bevirke, at min fremtidige Virksomhed vilde af Folkekirkens Præster blive betragtet som skismatisk og mit Forhold til Præsterne, som jeg ønskede at samvirke med, derved muligt vilde blive forstyrret, hvad Gud i Naade forbyde!

Allerunderdanigst

Jens Larsen

Indenrigs Missionær.

Jens Larsens ansøgning er skrevet med hans egen hånd²⁸⁾, og det samme gælder listen over dem, der støttede den:

²⁸⁾ men den skal være forfattet „af en kristen Præst, som vel kan kaldes af de ældste i Menigheden“ (Brevbærer nr. 3, 11/5 55, p. 23); der tænkes på J. C. Lindberg.

Vi undertegnede Medlemmer af den danske Folke Kirke, ønske underlig og bede hjertelig om, at Indenrigs Missionær Jens Larsen forhenværende Smed i Kirkeværløse, hvis Prædikener vi have hørt til Opvækkelse og Ophbyggelse, maa blive meddelt Kirkens Fuldmagt ved Ordinationen til at forvalte Herrens hellige Sacramenter for os, naar vi begjere det af ham.

De undertegnedes Navne og Bopæl:

Huusmand Christian Olsen, Kirkeværløse	Niels Jakobsen, Høvelsvang.
hans Hustru Birthe Petersen.	Træskomand Chr. Sørensen og Kone, Kirkeværl.
Smed Peter Petersen med Hustru.	Pigen Johanne Andersen ibid.
Hmd Frederik Olsen med Hustru.	Seminarist M. Chr. Nielsen, Joenstrup.
— Jens Erlandsen med Hustru.	— J. Hansen ibid.
— Niels Jensen med Hustru.	— H. J. Jacobsen ibid.
Inds(idder) Niels Johansen med Hustru.	— Th. Jensen Hansen ibid.
Hmd Niels Larsen med Hustru i Farum.	— Wilhelm Paulsen ibid.
Gmd Niels Jensen med Hustru i Kaierød.	Slagter Jørgen Pedersen, Kirkeværløse.
— Ludvig Jensen med Hustru ibid*).	Ungkarl Peder Olsen, Bidstrup.
Tjenestepige Marie Petersen ibid.	— Jørgen Jørgensen ibid.
Hmd Jørgen Petersen med Hustru, Staunsholt.	Væver W. Hansen, Birkerød.
Pigen Marie Jørgensen ibid.	Huusmd. Peder Hansen, Jyderup.
Hmd Chr. Hansen med Hustru, Kaierød.	— Lars Hansen, Hvedsinge.
Ungkarl Johan Jensen i Bidstrup.	— Niels Nielsen, Jyderup.
Blegemd. Christen Hansen, Birkerød.	Hmd Johan Nielsen, Hansinge (Hønsinge?).
Ungkarl Jørgen Jensen, Bidstrup.	Ane Madsdatter, Jyderup.
Hmd Niels Pedersen, Kaierød.	Ungkarl Peder Rasmussen ibid.
Blegemd. Jens Nielsen, Birkerød.	Pigen Inger Kirstine Jensen, Hønsinge.
Ungkarl Lars Nielsen, Farum.	— Ane Kirstine Clausdatter ibid.
Pigen Ane Svendsen, Kirkeværløse.	— Katharine Olsdatter, Jyderup.
Niels Olsens Enke i Staunsholt.	— Kirsten Andersdatter ibid.
Smedesvend Carl Ludvig Jensen, K. Værl.	Hmd Niels Larsen med Hustru, Sandbyøster.
Kirstine Larsen ibid.	Skrædersv. Joh. Manneke ibid.
	Gmd Crilles Jansen, Raagaard.
	Bødker Svend Aagesen med Hustru, Sb.øst.
	Skomagere J. Peder Aagesen ibid.

*) ibid. == sammesteds.

- Tømrrersvend Joh. Johansen med Hustru ibid.
 Frederik Wilhelm Wendt ibid.
 Jørgen Nielsen ibid.
 Pigen Margen ibid.
 Pigen Marie Susanne Nielsen ibid.
 Ungkarl Ole Pedrus Larsen ibid.
 — Joh. Christian Nielsen bid.
 Jomfru Lovise Augusta Paulsen ibid.
 Parfumer B. Ording med Hustru ibid.
 Smed Joh. Svendsen Klein ibid.
 Pige Ane Nielsen ibid.
 — Ane Cathrine Klein ibid.
 Skolebestyrerinde Hendriette Jensen ibid.
 Pige Dorothea Pedersen, Asnæs.
 Peder Sørensen ibid.
 Skomager C. Thorsen, Gandlose.
 Hans Hustru C. Thorsen.
 Lars Pedersen ibid.
 Hmd Paul Eriksen, Karlebo Overdrev.
 — Jørgen Sørensen med Kone ibid.
 — Lars Christensen med Hustru ibid.
 Pigen Ane Margrethe Larsen ibid.
 — Hanne Jensen ibid.
 Hmd Peder Jensens Hustru ibid.
 Enken Sophie Jacobsen ibid.
 Hmd Hans Nielsens Hustru ibid.
 Pigen Ane Nielsen ibid.
 — Caroline Nielsen ibid.
 Enken Amalia Hansen, ibid.
 Hmd Ole Nielsen med Hustru ibid.
 Hmd Niels Pedersen med Hustru ibid.
 Enke Johanne Andersen ibid.
 Hmd Ludvig Jensens Hustru ibid.
 Ungkarl Peter Jørgensen, Tikjøb Skovhuse.
 Pigen Trine Jørgensen ibid.
 Hmd Jens Pedersen i Tikjøb.
 Murer Andersen, Rørtang Overdr.
 Hmd Hans Pedersen med Hustru, Jonstrup.
 Hjulmager Harald Barnholt i Tikjøb.
 Urmager M. Wolffenberg i Tikjøb Skovh(use).
 Hans Hustru Peternille Wolffenberg.
 Skræder Peder Pedersen med Kone i Jonstrup.
 Smed J. Gottschalck med Hustru ibid.
 Malersv. W. Gottschalck ibid.
 Pigen Ane Cathrine Olsen, Tikjøb.
 Skomgr. G. Svendsen med Hustru, Tinkerup.
 Smed Jacob Mørgensen i Gurre.
 Rebslagermester H. O. Krogh med Hustru.
 Ane Birgitte Olsen, Helsingørs Overdrev).
 Smed J. P. Larsen i Tipperup.
 Hmd Jørgen Jørgensen i Mørdrup.
 Hmd Niels Hansen, Nyerup Overdrev.
 Væver Trøndt med Hustru i Ømosen.
 Hmd Ludvig Antonii og Hustru, Helsingørs O.
 Smed J. Hansen med Hustru ibid.
 Skovløber Niels Rasmussen med Hustru ibid.
 Hmd Anders Bendsen med Hustru, Rørtang.
 Ungkarl Peder Andersen ibid.
 Pigen Peternille Andersen ibid.
 Smed Peter Frandsen, Borsholm.
 Hmd Niels Larsen med Hustru, Helsingør. Ov.
 Jomfru Lovise Haagensen ibid.
 Smed J. A. Bjørk i Gurre.
 Hmd Hans Sørensen, Gurre Overdrev.
 Jordb. H. H. Mørgensen, Helsingørs Ovd.
 Hmd Anders Olsen med Hustru, Hosserød Ovd.
 Hmd Anders Hansen, Mørdrup.
 Inds. Lars Nielsen i Tipperup.
 Jomfr. Lydia E. Olsen ibid.

- J. F. Hannemann *ibid.*
 Niels Andersen, Mørdrup.
 Gmd Børge Nielsen, Tipperup.
 Birthe Kirstine Børgesen *ibid.*
 Gmd J. Beck *ibid.*
 Hmd Jens Svendsen *ibid.*
 Carl Hannemann *ibid.*
 Tømrer Lars Jørgensen *ibid.*
 Hmd Jens Olsen med Hustru *ibid.*
 Skomgr. Hannemann med Hustru *ibid.*
 Hmd Jens Christensen med Hustru
ibid.
 Pigen Ellen Cathrine *ibid.*
 Ungkarl Svend Pedersen *ibid.*
 Hmd Jørgen Olsen, Mørdrup.
 Johanne Kirstine Jørgensen *ibid.*
 Hmd Jens Olsen med Kone i Tippe-
 rup.
 Jomfr. Marie Hannemann *ibid.*
 Gmd Jens Nielsen i Tipperup.
 Hans Nielsen *ibid.*
 Sophie Cornilliussen *ibid.*
 Pigen Lovise Petersen, Rørtang. O.
 Kirsten Christensen i Kathoigaard.
 Hmd Christian Hansen med Hustru,
 Tikjøb.
 Ungkarl Lars Christiansen *ibid.*
 Gmd Jens Christiansen, Høsserød.
 Pigen Kirsten Sørensen, Tikjøb.
 Ole Christians Enke Oline, Kathøi
 Overdr.
 Pige Mine Svendsen, Tinkerup.
 Ungkarl Hans Gundersen *ibid.*
 Pigen Trine Wolffenberg, Kathøi O.
 Gmd Peder Pedersen, Uggerløse Nye-
 rup.
 Boelsmd Peder Jørgensen, Mørkjøb.
 Hans Pedersen, Gerild.
 Hmd Peter Larsen, Brofælle.
 — Christian Jensen *ibid.*
 — Søren Bertelsen, Assentorp.
 — Christian Nielsen *ibid.*
- Hmd Christian Frederiksen *ibid.*
 — Bertel Nielsen *ibid.*
 — Nikolai Larsen, Nykkentved.
 — Andreas Jacobsen *ibid.*
 — Jens Nielsen, Syvendekjøb.
 — Niels Larsen, Kollak.
 — Christian Jacobsen, Simlefeldt.
 — Jens Jensen, Nørre Jernløse.
 — Hans Peter Poulsen, Vented.
 — Niels Rasmussen, Syvendekjøb.
 — Hans Larsen, Kundbye.
 Ungkarl Jens Lorentzen i Mørkjøb.
 Hjulmager Anders Jensen med Hustru,
 Trønninge.
 Væver Lorentz Christiansen i Nykken-
 ved.
 Ingeborg Andersen *ibid.*
 Bodil Hansdatter, Gislinge.
 Pigen Ane Margrethe Jensen, Mørkjøb.
 Hmd Jacob Hendriksens Hustru, Ha-
 gested.
 Hmd Niels Christens Enke *ibid.*
 Boelsmd Lars Nielsen med Hustru,
 Gislinge.
 Hmd Mads Larsen med Hustru i Hage-
 sted.
 Ungkarl Jørgen Christiansen *ibid.*
 Skræder J. Jensen i Faareveile.
 Skrædersv. Jens Pedersen *ibid.*
 Pigen Alita Sophia Hansen, Hageded.
 Hmd Jacob Hendriksen *ibid.*
 Pigen Ellen Kirstine Nielsen, Vented
 (Vented?).
 Margrethe Larsen, Nye Hageded.
 Gmd Mads Hansen med Hustru i
 Kundbye.
 Hans Knudsen, Gislinge.
 Hmd Christen Knudsen *ibid.*
 Ane Sørensen *ibid.*
 Pigen Johanne Rasmussen *ibid.*
 Hmd Ole Pedersen *ibid.*
 Ungkarl Jens Jensen *ibid.*

- Hmd Christian Christiansen *ibid.*
 Hustru Karen Nielsen *ibid.*
 Skræder Jens Peter Carlmann *ibid.*
 Hjulmager Ole Pedersen med Hustru
ibid.
 Hmd Jens Christensen med Hustru
ibid.
 Smed Frederik Carlmand *ibid.*
 Dannebrogsmid J. Rasmussen og Hustru
ibid.
 Hmd Lars Nielsen med Hustru *ibid.*
 Hmd Jens Christians Enke *ibid.*
 Pigen Magdalene Caroline Marie Carl-
 mand.
 Pigen Ane Margrethe Carlmann *ibid.*
 Hmd Jens Sorensens Hustru *ibid.*
 Pigen Birthe Kirstine Hansen *ibid.*
 Hmd Johan Frederiks Enke *ibid.*
 Ungkarl Niels Larsen *ibid.*
 Hans Jørgensen med Hustru, Vinde-
 kilde.
 Pigen Elisabeth Nielsen, Væddinge.
 Lars Larsen, Vindekilde Mølle.
 Hmd Anders Pedersen, Væddinge.
 Hmd Jens Pedersen, Faareveile.
 Inds. Knud Olsen, Bjergene.
 Pigen Ane Marie Jensen *ibid.*
 Hmd Niels Pedersen *ibid.*
 Pigen Maren Andersen, Kaaerup.
 Karen Sophie Christensen *ibid.*
 Hmd Jens Nielsen, Bjergene.
 Hmd Christoffer Mikkelsen, Ordrup.
 Pigen Sidse Marie Jensen *ibid.*
 Kirsten Jensdatter *ibid.*
 Pigen Ane Larsen i Stubberup.
 Karen Sophie Jucumsen, Bjærgene.
 Kirsten Larsen, Væddinge.
 Ungkarl Jens Nielsen, Faareveile.
 — Ole Olsen, Kaaerup.
 — Niels Jensen, Stubberup.
 — Peter Jensen *ibid.*
 Hmd Peter Larsen Faareveile.
 Madamme Eilertsen *ibid.*
 Boelsmand Jens Jørgensen, Kaaerup.
 Sigfred Christensdatter, Faareveile.
 Hans Jørgensen *ibid.*
 Ungkarl Jens Frederik Nielsen, Kaa-
 strup.
 — Anders Pedersen, Riis.
 — Rasmus Pedersen i Bjergene.
 — Christen Hansen *ibid.*
 — Jens Jensen *ibid.*
 — Niels Larsen *ibid.*
 — Christen Petersen *ibid.*
 — Johan Pedersen, Vindekilde.
 — Niels Larsen *ibid.*
 — Anders Rasmussen, Bjergene.
 Gmd Jens Carlsen, Hørve.
 Ungkarl Niels Sorensen, Adlersborg.
 G. Møller, Vindekilde.
 Pigen Johanne Marie Andersen *ibid.*
 — Elisabeth Margrethe Willumsen,
 Bjergene.
 Gmd Niels Rasmussen, Asnæs.
 Dreier Hans Christiansen *ibid.*
 Hmd Niels Clausen, Tolsager.
 — Jens Nielsen, Asnæs.
 Jørgen Jensen *ibid.*
 — Jens Madsen *ibid.*
 — Mads Rasmussen *ibid.*
 Gmd Hans Rasmussen *ibid.*
 Pigen Lise Rasmussen, Asnæs.
 — Karen Jensen *ibid.*
 — Ane Olsen *ibid.*
 Hmd Hendrik Nielsen, Høve.
 Ungkarl Mads Jensen i Asnæs.
 Hmd Lars Andersen, Sneglerup.
 Gmd Anders Larsen, Asnæs.
 Pigen Marie Andersen *ibid.*
 Ungkarl Jørgen Rasmussen *ibid.*
 — Peter Jensen *ibid.*
 Hmd Lars Jensen *ibid.*
 — Anders Larsen, Aastofte.
 Pige Dorothea Nielsen i Høve.

- Pige Dorothea Hansen, Asnæs.
 — Sidse Marie Nielsen, Asnæs.
 — Kirsten Nielsen i Høve.
 — Ane Jensen *ibid.*
 — Karen Poulsen *ibid.*
 — Sophie Hendriksen, Jyderup.
 — Maren Larsen, Hønsinge.
 — Abelone Johansen, Jyderup.
 — Marie Jensen, *ibid.*
- Hmd Lars Larsen, Sneilerup.
 — Niels Hansen *ibid.*
- Inds. Hermand Jørgensen, Herrestrup.
 Gmd Anders Nielsen, Snæglerup.
 Gaardbestyrer Peder Clausen *ibid.*
- Hmd Jens Nielsen, Grevinge.
 Pigen Karen Nielsen, Bjergene.
 — Ane Marie Nielsen *ibid.*
- Gmd Nicolaii Petersen, Hørve.
 — Jens Hansen *ibid.*
 — Rasmus Jensen *ibid.*
 — Hans Pedersen *ibid.*
- Boelsmand Anders Andersen *ibid.*
 Gmd Jens Pedersen *ibid.*
- Hmd Søren Christensen med Kone,
 Ulstrup.
- Hmd Hans Jensen, Rye.
 Gmd Jens Larsen og Hustru i Gjerløv.
 Sophie Bergstrøm, Rye.
 Væver Lars Jensen med Kone *ibid.*
 Skolel. Frederik Bergstrøm *ibid.*
 E. H. A. Bergstrøm, Maler *ibid.*
 L. C. Bergstrøm *ibid.*
- Hjulmd Lars P. Hansen, Kirkehelsinge.
 Træskomand Hans Andersen *ibid.*
 Boelsmd Christen Sørensen og Hustru
ibid.
- Hmd Jens Olsen med Hustru *ibid.*
 Hmd Jørgen Jensen, Uldstrup.
 Pigen Ane Marie Clausen, Hallensløv.
 Hmd Peder Johansen med Hustru, Hal-
 lensløv.
 Gmd Jens Olsen med Hustru *ibid.*
- Hmd Morten Svendsen med Hustru
ibid.
- Hmd Christian Jørgensen med Hustru,
 Høng.
- Gmd Christian Pedersen med Hustru,
ibid.
- Pigen Ane Marie Christiansen *ibid.*
 Pigen Maren Sophia Christiansen *ibid.*
 Ungkarl Hans Christiansen *ibid.*
- Hmd Mads Jørgensen i Dysted.
 — Lars Jørgensen, Dueland.
 — Niels Nielsen, Graverhuset.
- Væversv. Jørgen Pedersen, Everdrup.
 Væver Hans Pedersen *ibid.*
- Hmd Hans Ivertsen i Toxværd.
 — Hans Christian Hemmingsen,
 Dysted.
- Bødker Peter Rasmussen, Holme Ol-
 strup.
- Jens Hansen i Gjøstrup.
 Hjulmager Hans Chr. Jørgensen, Ronne-
 bek.
- Væver Peter Jensen i Holme Olstrup.
 Anders Christensen *ibid.*
 Niels Hansen *ibid.*
 Hans Christian Jensen, Gjøstrup.
 Lars Hendriksen, Dysted.
 Peter Christoffersen, Svinnerup.
 Smed Johan Duellund Larsen.
 Hans Chr. Sørensen, Ravnsbjerre.
 Niels Hansen i Boserup.
 Jens Jørgensen i Vester Egede.
 Peder Rasmussen i Søerup.
 Væv. Samuel Diesel og Hustru, Karre-
 bek.
 Gmd Christian Thygesen og Hustru
ibid.
- Skræderm. Leidersdorff og Hustru *ibid.*
 Sy pige Trine Hansen *ibid.*
 Væver Dittlov Christiansen *ibid.*
 Gmd Anders Pedersen og Hustru *ibid.*
 Gmd Lars Pedersen og Hustru *ibid.*

- Hmd Niels Larsen i Spjellerup.
 — Hendrik Hansen ibid.
 — Villads Jespersen og Hustru i Hyl-
 linge.
 Væver Frederik Christiansen ibid.
 — Hans Christiansen ibid.
 Skræder Hans Danielsen, Bisserup.
 Hjulmager Lars Christiansen i Orup.
 — Christen Larsen ibid.
 Ungk. Christen Pedersen ibid.
 Smed Jørgen Jørgensen ibid.
 Hmd Christen Hansen ibid.
 — Jørgen Larsen, Pulvergaard.
 — Lars Nielsen, Horbye.
 — Niels Nielsen ibid.
 — Niels Nielsen ibid.
 Hmd Hans Nielsen, Eskilstrup.
 Ungkarl Hans Frederiksen, lille Elmue.
 Gmd Lars Nielsen, Thydstrup.
 Smed Jørgen Isaksen ibid.
 Gmd Lars Rasmussen, Tystrup.
 Gmd Jacob Larsen, Viverup.
 Snedkermst. Beck i Rønne paa Born-
 holm.
 Møller C. H. Lund paa Stampen.
 Uhrmagermester H. P. Ibsen i Rønne.
 Snedkermst. Lund i Rønne.
 Katarine Lund i Rønne.
 Lars P. Kofod ibid.
 Ane Kirstine Illum ibid.
 Nicolai Petersen ibid.
 Enke Elisabeth Jacobsen ibid.
 Mogens Peter Jespersen ibid.
 C. Rømer ibid.
 Hans Hustru A. F. Rømer ibid.
 Margrethe F. Rømer ibid.
 C. F. Rømer ibid.
 Kirstine Hansen ibid.
 Karen Elisabeth Bidstrup ibid.
 Karen Ipsen ibid.
 Pigen Ane Kirstine Katharine Hansen
 ibid.
 Snedker Bidstrups Hustru ibid.
- Uhrmager Ipsens Hustru ibid.
 Safiansfabricør J. Jeppesen i Kjøben-
 havn.
 Margrethe Jeppesen ibid.
 Guldsmed Theodor Jeppesen ibid.
 Skomagermst. J. G. Prytz ibid.
 Murer Ølund ibid.
 Væver P. Pedersen ibid.
 Maler Alexandersen ibid.
 Skomager A. Kælsen ibid.
 Sæbesyder J. Hendriksen ibid.
 Skomagermst. Christen Ersgaard ibid.
 Kunstner Scheuermann ibid.
 Øltapper L. C. Andersen ibid.
 Høker C. Nielsen ibid.
 Olie Maler Nicolai Andersen ibid.
 Nicolai Andersens Hustru ibid.
 Madame Ersgaard ibid.
 Skolebestyrerinde Jomfrue Engler ibid.
 Jomfrue Willeesen ibid.
 Bogbinder C. Widriksen ibid.
 Ane Christensen ibid.
 Skomager Bærentzen ibid.
 Skomager J. Carlsen, Christianshavn.
 Bud N. P. Widriksen, Kjøbenhavn.
 Madam Jacobsen og Søster Johanne
 Ockerblom.
 Madam Andersen, Kjøbenhavn.
 Madam Messmann ibid.
 Jomfrue Line Missmann ibid.
 Jomfrue M. Signe Missmann ibid.
 Skomagermst. G. W. N. Weise ibid.
 Landmaaler Chr. Larsen ibid.
 Madam M. H. Weise ibid.
 Jomfrue Abelone Hansen ibid.
 Jomfr. C. Hagen ibid.
 Ungkarl Hans Nielsen ibid.
 Skomagerv. C. P. Friese ibid.
 Skrædersv. M. Engholm og Hustru ibid.
 Comissionær E. B. Friese og Hustru
 ibid.
 Madame Bentsen ibid.
 H. H. Ivertzen ibid.

- Skomagersv. S. T. L. Petersen *ibid.*
 Kurvemager G. Bülow *ibid.*
 G. Bülows Hustru *ibid.*
 Jomfrue Holberg *ibid.*
 Karetmager O. Hansen *ibid.*
 Jomf. Caroline Olsen *ibid.*
 Snedkersvend Lund *ibid.*
 Emilie Keiser *ibid.*
 William Kaiser *ibid.*
 Amalia Köhn *ibid.*
 Hanne Engler *ibid.*
 Madame Jensen *ibid.*
 W. A. Barentzen *ibid.*
 Skomagermst. M. Nicolaisen *ibid.*
 Karetmager Julius Preisler *ibid.*
 Metaldreier J. Christian Madsen *ibid.*
 Skomagermester H. Jørgensen *ibid.*
 J. L. Hendriksen med Hustru *ibid.*
 Skomagersv. J. O. Møller *ibid.*
 Stolemager Onvendt *ibid.*
 Skomagermester W. Weiss *ibid.*
 Madam Møller J. Ovner *ibid.*
 D. Olsen *ibid.*
 P. Lina Snidker *ibid.*
 O. Hansen *ibid.*
 H. J. U. Heu *ibid.*
- Skrædermester F. Lorenzen *ibid.*
 Andrea Lorenzen *ibid.*
 Jfr. Creutzburg *ibid.*
 Jfr. Selig *ibid.*
 Jens Hemmingsen *ibid.*
 Frederikke Hemmingsen *ibid.*
 Emilie Anthonette Møller *ibid.*
 Enke Kirstine Antoni *ibid.*
 J. Chr. Wendt, Stolemagermester *ibid.*
 Magdalene Wendt *ibid.*
 Anders Holmberg *ibid.*
 P. C. Trandberg, stud. theol., Nylars,
 Bornholm.
 Hans Olsen, Udbygger *ibid.*
 A. F. Espersen, Selveiergaard *ibid.*
 Martin Møller med Hustru i Arnager.
 Gmd Anders Hansen, Nylarsker.
 Gmd Jens Kofod *ibid.*
 Peder Christiansen i Arnager.
 Hmd Jens Kofod *ibid.*
 J. P. Holm i Aaker.
 Walerius Hansen, Nylars.
 Stine Bistrup i Arnager.
 Marthe C. Holm i Arnager.
 Jens Møller i Arnager.

Listen indeholder — når mænd og hustru regnes for to underskrifter — 588 navne; af disse er 99 hjemmehørende i byer (19 i Rønne og 80 i København), resten (83,2 pct.) stammer fra rene landdistrikter på Sjælland og Bornholm; købstederne synes Jens Larsen ellers, trods enkelte forsamlings, ikke at have haft kontakt med. Bortset fra Bornholm falder de sjællandske underskrifter i 3 ret skarpt afgrænsede områder: 1) Det egentlige Nordsjælland, hvor Jens Larsen hørte hjemme, 2) Nordvestsjælland, som han på den tid, da underskrifterne samledes, netop var begyndt ivrigt at berejse, og 3) Sydøstsjælland, som dog er noget mindre fremtrædende. Ejendommelig nok er der meget få underskrifter fra det vakte Sydvestsjælland; det skyldes antagelig, at her virkede de præster, som var imod hans ordination, og til dem sluttede bønderne, det vil her sige gårdmændene, sig. Også fra den egn mel-

lem Ringsted og Holbæk, hvor missionsforeningen var stiftet, er der påfaldende få underskrifter; muligvis kan det skyldes, at her ovede Jens Larsens skarpeste modstander, Peder Sørensen, sin indflydelse, til nytår 1856 gennem IMT og siden gennem Sendebudet.

Men hvad der yderligere gør denne liste så værdifuld som kilde til den ældste Indre Missions historie og udbredelse i de første år, er den tydelige *sociale* delingslinie, som den afspejler. Af den egentlige landbefolkning tilhører kun 7,8 pct. gårdmandsklassen, resten husmands-, håndværker- og tjenestefolkklassen. Og i de to byer er det så afgjort håndværkerklassen og småkårsfolk, der er repræsenteret. De vakte gårdmænd på Syd- og Sydvestsjælland mangler så godt som ganske. Da Jens Larsen i sin forkyndelse og sit kirkesyn, så vel som i sit ordinationsønske, var god grundtvigianer, kan årsagen til de vakte gårdmænds megen ringe repræsentation ikke godt ligge på det kirkeligt-teologiske område; den er at finde i det sociale. Det er husmands- og håndværkerklassen, der slutter op om landsbyhåndværkeren Jens Larsen. Men selve dette sociale skel blev til et kirkeligt, efterhånden som tiden gik, og ved den tid, da Indre Mission i 1861 blev en kirkelig forening, var det stort set gennemført, også kirkeligt²⁹⁾.

Ansøgningen og adressen var ledsaget af tre gejstlige anbefalinger:

²⁹⁾ Noget anderledes ligger tallene, når man gennemgår stederne for afholdelsen af Jens Larsens forsamlinger (hvorom der findes summariske oplysninger i IMT). I det egentlige Nordsjælland holdtes 12 % hos gårdmænd, 8 % i skoler, 50 % hos småkårsfolk; for restens vedkommende er værtens stilling ikke opgivet, hvilket sikkert bør tolkes som, at han ialtfald ikke tilhører gårdmandsklassen. Kun 6 præster nævnes som deltagere fra dette område. I Syd- og vestsjælland holdes derimod 46 % af forsamlingerne hos gårdmænd, 14 % i skoler, 22 % hos småkårsfolk, resten er ikke angivet. Fra dette distrikt nævnes det hyppigt, at præsten er deltager i forsamlingerne, hvilket viser noget om den siden 1830'erne oprettede kontakt mellem præster og gårdmandsklasse på den egn. Fra Nordvestsjælland oplyses, at 33 % af forsamlingerne holdtes hos gårdmænd, 11 % i skoler, 26 % hos småkårsfolk, ved de resterende 30 % er erhverv ikke angivet. Om præsters deltagelse høres intet fra denne egn. Efter gårdmændenes relativt store gæstfrihed overfor forsamlingerne burde de have været langt rigeligere repræsenteret på listen over dem, der ønskede Jens Larsen til præst. Misforholdet kan naturligvis hænge sammen med det rent praktiske, at det

Den af selskabet for den Indre Mission her i Landet udsendte Evangeliske Forkynder (Evangelist), Jens Larsen, har jeg personlig kjendt i et Par Aar, samt tillige søgt igjennem Andre at faae nøie Underretning om hans Virksomhed. Denne har det Vidnesbyrd, at den er saare glædelig og velsignelsesrig, og om Manden selv kan jeg vidne at han staaer paa Troens og Kirkens rette Grund.

Da han nu føler Trang til igjennem Ordinationen at kunne modtage den rette kirkelige Fuldmagt, navnlig for ved enkelte Leiligheder, paa indstændig Opfordring at kunne meddele Folk, hvis aandelige Tilstand er ham bekjendt, den hellige Nadveres Sakramente: saa anbefaler jeg ham herved til Folkekirkens Foresatte, for at han, om muligt, kan faae sit Ønske opfyldt og sin Trang afhjulpen.

Jeg skal i den Anledning kun bemærke, at fra det rette christelige Standpunkt af har der aldrig været indvendt noget i mod, at en Lægmand, der ansaaes udrustet og begavet og som i alle Henseender havde Menighedens Vidnesbyrd for sig og dens Ønsker med sig, ei skulde kunne erhøldé den reen kirkelige Indvielse eller Ordination.

Kjøbenhavn, den 3die April 1855.

L. D. Hass³⁰⁾

Sognepræst i Hals og Folkethingsmand.

---

var svært at få egnede forsamlingslokaler, og at gårdmændene havde bedst plads. Det kan også skyldes, at frimenighedsdannelsen på Sydvestsjælland allerede var igang, som en virkning af såvel Kierkegaard som sekterismen; Lars Pedersen Møller (se p. 10) var jo allerede trådt ud, og i sådanne kredse regnedes ordination ved kirkens bisper ikke for noget; det problem klarede de på egen hånd (jfr. L. P. Møller: „Valg og Ordination hør ene og alene Menigheden til og ikke nogen særskilt Stand, langt mindre at den fra Apostlernes Dage skulde nedarves eller forplantes over og igjennem en vantroe Lærestand, at de ved Bønnen kunne forhjælpe Andre til den Helligaand, som selv ei har en eneste Fjer af denne Due“ (Brevbærer, nr. 17—18, 1855, p. 175f.) — senere blev hans ord betydelig skarpere). Men først og fremmest bør man dog vist tilskrive det gamle og af Kierkegaard-krisen og sektbevægelsen endnu stort set urokkelige tillidsforhold mellem præsterne og gårdmændene på Syd- og vestsjælland, at gårdmændene netop der nok var gæstfrie mod hans forsamlinger, men aldeles ikke følte trang til at indlade sig med en landsbyhåndværker som præst. Det var just fra de egne, at en gruppe erklærede at ville afbryde forbindelsen med Indre Mission, hvis Jens Larsen ordineredes (IMT nr. 9, sept. 55, p. 68f.).

³⁰⁾ Om Hass, se Dansk biografisk Leksikon IX, 415f.

Jens Larsen forkynder Evangeliet puurt og reent; og han gaaer ikke udenom Naademidlerne, men holder sig fast til dem. Han har gode Talegaver, og gjør Indtryk baade paa Bønder og paa Borgere. Hans Virksomhed her i Menigheden var mig saa kjær og vigtig, at jeg indbød ham til, for en Tid, at boe hos mig, at vi kunde arbeide tilsammen.

Naar jeg sætter mig i Jens Larsens Sted, vilde jeg begjære at blive ordineret, for at have ei blot det indre, men ogsaa det ydre Kald at støtte mig til; og jeg maa tilføje, at jeg ikke seer, hvad der kan være til hinder for, at en ustuderet Mand bliver indviet til Præst, forsaavidt Biskoppen dertil finder ham dygtig duelig baade i Levned og Lærdom.

Mehrn Præstegaard, 22de April 1855.

Rørdam³¹⁾.

Begge disse anbefalinger fra foråret 1855 forudsætter endnu forholdsvist rolige forhold og udtaler sig derfor kun i almindelighed, men bag den følgende, som er dateret 9 måneder senere, mærker man tydeligt, at vækkelsesrøret, bl. a. gennem Kierkegaards optræden, er blevet betydeligt radikaliseret. Hammerich tilråder ikke blot i almindelighed ordinationen, fordi der ikke med rette, kristeligt set, kan rettes indvendinger imod den, men fordi han anser den for at være en „sikkerhedsventil“, en fornuftig foranstaltning til bevarelse af den truede folkekirke:

Indenrigs-Missionær J. Larsen er mig gennem flere Aar bekendt som en prøvet og erfaren Kristen, der besidder Kundskab til Saligheds Vei og den Begavelse, som udfordres til den Virkekreds, han efter et indre Kald har udvalgt sig. Han ønsker nu at maatte faae Ordinationen, for som en indviet Guds Tjener at kunne fortsætte sit Arbeide. Jeg er ingenlunde blind for de mange haande Betænkeligheder, der fra Folkekirkens Side ville kunne vise sig mod dette hans Ønske; imidlertid forekommer det mig dog ogsaa, at der lader sig meget anføre til Anbefaling af det. Bevægelsen ude paa Landet er ikke ringe og snarere i Tiltagende end

³¹⁾ Om P. Rørdam, se Dansk biogr. Leksikon XX, 443ff.

Aftagende, og Spørgsmaalet er dog, om Folkekirken ikke ved at ordinere J. Larsen vilde virke til Beroligelse for mange og bevare Mennesker for den herskende Kirke, der ellers sikkerlig i andre Kirkesamfund vilde søge det, de ikke kunne faae i vort eget, skjønt de troe at trænge dertil. Det er mig bekjendt, at Lægfolk paa Landet allerede opkaste sig selv det Spørgsmaal, om de ikke ere berettigede til selv at ordinere. Fristelsen er der altsaa for disse Mennesker til at begaae hvad jeg vilde kalde Helligbrøde, mon under saadanne Omstændigheder kirkelig Vüisdom ikke kunde tilraade Folkekirken at gjøre, hvad den under andre Omstændigheder ikke vilde gjøre: ordinere en ustuderet Mand, som har vundet manges Tillid i den Kreds, han bevæger sig i.

Kjøbenhavn, d. 17. Januar 1856.

Fr. Hammerich³²⁾.

Sagen indsendtes gennem Københavns amt (hvor Jens Larsen jo boede), og muligvis gik man den vej i det naturligvis forfængelige håb på den måde at komme udenom de kirkelige autoriteter³³⁾. I begyndelsen af marts 1856 nåede ansøgningen til kultusministeriet, som 7. marts forelagde den for biskop Martensen. Hans erklæring fulgte omgående og savnede ikke tydelighed:

Over hermed tilbagefølgende Andragende med Bilag, hvori saakaldet Indenrigsmissionair Jens Larsen af Kirkeværløse unholder om at den præstelige Ordination maa blive ham meddelt af en Biskop i den danske Folkekirke, har det under 7de Marts d. A. behaget Ministeriet at forlange mine Ytringer.

Dette Andragende bør efter min fulde Overbeviisning ubetinget afslaaes, da det formeentligen vil være indlysende, at en saadan Ordination er uforenelig med den danske Folkekirkes Ordninger.

³²⁾ Om Hammerich, se Dansk biogr. Leksikon IX, 31ff. Om hans syn på folkekirke, vækkelser, Kierkegaard-røre etc. se hans: Kirkehistoriske Foredrag til Belysning af vore Kirkespørgsmaal (1856), 174ff.

³³⁾ Ifl. formanden, Peder Pedersens, oplysninger havde Jens Larsen efter missionens halvårsmøde 16/2 55 (p. 10) rådført sig med „Grundtvig, Lindberg, Biskoppen Martensen og flere Mænd som have Lys i Sagen og som have samtykket i at det var rigtigt at indgive en Ansøgning“, IMT nr. 6, juni 55, p. 44. Det er dog vist utænkeligt, at Martensen skulde have givet det råd.

At meddele Ordinationen i den danske Folkekirke under andre og lettere Betingelser end de almindeligt anordnede, hvortil navnligt hører Aflæggelsen af den af Staten anordnede theologiske Embedseksamen, vil være det Samme som at erklære denne Prøve saavel som hele den Universitetsdannelse, hvilken den forudsætter, som unødvendig. Og dersom man først vilde begynde paa saadan Praksis, sees det ikke, hvor man vilde ende, da sikkert saare mange med samme Ret som Jens Larsen vilde begjære Ordination med Fritagelse for theologisk Embedseksamen. Vel begjærer Jens Larsen, der i sin Ansøgning ikke engang tilbyder nogensomhelst Prøve, og uden videre fremstiller sig selv som qualificeret, ikke, idetmindste ikke med udtrykkelige Ord, Ret til i Fremtiden, at søge Præstekald i Folkekirken, og vil kun have Fuldmagt til som frit omreisende Præst at prædike som den, der er u d s e n d t af Kirken og at forvalte Sacramenterne. Men det vilde aabenbart være modsigende, dersom Folkekirken med den samme Ordination, — og vor lutherske Kirke har kun een Ordination, ved hvilken Intet kan forandres, — vilde ordinere to Classer af Præster, een Classe, som efter aflagt theologisk Embedseksamen kan erholde fast Ansættelse, og een Classe, som uden at have opfyldt hiin Betingelse og for steds udelukket fra de ordentlige Præstekald, var bestemt til at flakke omkring i Landet som „Indenrigsmissionærer“. Da Ordinationen er en Overdragelse af det præstelige Embede som saadant i dets hele fuldstændige Omfang, hvorfor den heller ikke ved Forflyttelse gjentages, indsees ikke, med hvilken k i r k e l i g Ret man vilde kunne nægte disse „Indenrigsmissionærer“, naar de først vare blevne ordinerede, Adgang til at søge faste Præstekald, naar de om nogen Tid enten selv vare blevne kjede af deres Omflakken, eller Befolkningen kjede af dem. Thi i reent kirkelig og geistlig Henseende vilde de ved Ordinationen stilles paa lige Fod med andre Præster i Folkekirken. Naar Jens Larsen paaberaaber sig, at Ordinationen tidligere under Kong Frederik VI er blevet meddeelt Lægfolk, nemlig nogle Missionærer, der blev sendte til Guinea, da er dette Tilfælde aldeles ikke analogt. Thi disse Mænd (4 i Tallet) som i Aaret 1827 bleve ordinerede af Biskop Münter, og

ingenlunde kunne betegnes som Lægfolk i den her omhandlede Bemærkelse, vare dannede og forberedte til deres Gjerning ved Missionsanstalten i Basel og bleve efter det Baselske Missionssekselskabs Begjæring udsendte til de danske Etablissementer paa Kysten Guinea, hvor de i Analogie med de grønlandske Missionairer medførte ingen forstyrrende Consequentser for den kirkelige Orden i Danmark, da der for dem, som manglende Indfødsret, ikke skulde være Sjællands Biskop underordnede. Deres Ordination kunde være Tale om nogen fremtidig Ansættelse i Danmark eller i Hertugdømmerne. Men ogsaa naar jeg seer bort fra den danske Folkekirkens specielle Forhold og fra de Collisioner mod bestaaende Institutioner, som ved saadan Ordination vilde fremkomme, maa jeg fra et almeenkirkeligt Standpunct finde Lægfolks Ordination utilraadelig. Fra gammel Tid af har Kirken, skjønt under forskellige Former, krævet en videnskabelig Forberedelse og Dannelse af dem, hvilke Læreembedet skulde betroes, og den evangeliske Kirke, der begrundet sine Lærdomme ved den hellige Skrift, kan ikke opgive denne Fordring, og maa navnlig af sine Lærere kræve Kjendskab til de Grundprog, i hvilke de hellige Skrifter ere affattede, idetmindste et saadant Kjendskab, at de ere i Stand til at bruge og raadføre sig med de videnskabelige Hjælpemidler, der ere givne til Skrifternes Fortolkning. Naar Sværmerne til Fordeel for Lægfolks Ordination pleie at paaberaabe sig den apostoliske Tidsalder, da oversees blandt meget andet ogsaa dette, at det Grundprog, hvori det Nye Testaments Skrifter ere affattede, for de første Christne havde Modersmaalets Fortrolighed, hvad ogsaa for en stor Deel gjælder om det Gamle Testamente. Lægprædikanter som Jens Larsen ere derimod, — hvad Erfaringer ved mange Eksempler stadfæster, — ideligt udsatte for at bygge dogmatiske Opfatninger og Lærdomme paa Ord og Udtryk i den danske Oversættelse, der sammenlignede med Grundteksten aldeles ikke tilstede en saadan Opfatning, og de ere allerede af denne Grund kun lidet skikkede til at gjendrive dem, som sige imod, og til at bekjæmpe „de vildfarende Aander“. Jeg troer, at denne ene Antydning vil være tilstrækkelig til at vise, hvorfor man i bevægede og gjærende Tider

ikke af Lægprædikanter tør vente den rette Veiledning. Reformationstiden har tilstrækkeligt viist, at just i bevægede Tider er det i høi Grad fornødent, at de, som ville være Lærere, ikke blot besulde virkelig Skriftkundskab, men ogsaa et grundigt Kjendskab til Kirkens Historie og sammenhængende Indsigt i de kirkelige Dogmer, hvad Altsammen ikke kan findes hos Mennesker, som uden forberedende Dannelse kun følge Aandens Drift, og i deres Uvidenhed og falske Sikkerhed alt for let bidrage til at forøge Forvirringen og selv ere udsatte for at blive et Bytte for Hovmodets og Sværmeriets Aand.

Sjællands Stifts Bispecontoir i Kiøbenhavn,
den 11te Marts 1856.

Allerærbødigst

H. L. Martensen.

I overensstemmelse med Martensens erklæring tilskrev Kultusministeriet 22. marts 56 amtmanden over Københavns amt:

I Anledning af et til Ministeriet indkommet Andragende, hvori saa kaldet Indenrigsmissionair Jens Larsen af Kirkeværløse har anholdt om, at den præstlige Ordination maa blive ham meddelt af en Biskop i den danske Folkekirke, skulde Ministeriet tjenstlig anmode Hr. Kammerherren om at ville lade ham tilkjendegive, at det Ansøgte ikke kan bevilges³⁴).

I Juni-nummeret af IMT meddeltes resultatet, derimod blev — trods løfte derom — selve ansøgningen aldrig offentliggjort.

★

Indre Mission fortsatte derefter sin chance-sejlads; det var klart, at det grundtvigske ordinationsparti havde lidt et lammende nederlag ved Ministeriets afgørelse, og Jens Larsen, som nu (jan. 56 til april 57) var så temmelig enerådende i foreningens ledelse, tabte åbenbart anseelse derved. Både den økonomiske støtte og IMT.s abonnental svigtede. Foretagendet regnedes i den grad for

³⁴) jfr. Kongelige Rescripter og Resolutioner, Love og Expeditioner Geistligheden i Danmark vedkommende, Ny Rk. VI, 80f.

hans private, at man i foråret 1857 skred til en rekonstruktion med en regulær bestyrelse, hvorved Jens Larsen atter i nogen grad kom under kontrol, men snart førte vækkelsens radikalisering et af bestyrelsesmedlemmerne, Lars Pedersen Møller, til meget voldsomme angreb på barnedåben, og formanden, Peder Pedersen, kom ud i det rene frimenighedsvæsen, samtidig med at han og Jens Larsen kom i heftig strid om dåbspagten; et heldigt gennemført forsøg fra Jens Larsens side på at bemægtige sig IMT bagom både redaktørs og formands ryg, skulde ikke gøre tilstandene roligere, og 1858 endte den næste store krise med, at Peder Pedersen trådte tilbage for præsten C. F. Rønne. Dermed var der lagt op til det sluttelige opgør mellem Jens Larsen, som nu havde fået sin gamle modstander til formand, og den præstegruppe, som, med Rønne som ordfører, men i virkeligheden med en række midtsjællandske præster, blandt hvilke Johannes Clausen i Stenlille var den egentlige drivkraft, var fast besluttet på at bemægtige sig Indre Mission og gøre den til et kirkeligt bolværk mod al sekterisme. Målet nåedes — efter et par etappevise kriser — ved den kaotiske generalforsamling 13. sept. 1861, og „Stenlille-kuppet“s hovedmand var den energiske og målbevidste *Vilhelm Beck*.